

LITTERATUR

Gabriel Palmer-Fernandez (red.): *Encyclopedia of Religion and War*. 530 sid. Routledge, New York 2004.

Religion har inspirerat människor till skilda handlingar, däribland våld som ibland eskalerat till fullskaliga krig eller folkmord. När det gäller att utröna relationen mellan religion och krig kan en mängd generella frågor vara av intresse: Vilka religioner har medverkat till krig? Vilka har motverkat krig? Har religionernas inblandning i krig förändrats genom historien? Hur stor betydelse har den religiösa faktorn i förhållande till exempelvis ekonomiska faktorer och psykologiska? Vad avses med påståendet att religion kan orsaka krig? Avses enskilda individers uttalade motiv, eller religiösa organisationers ideologiska skrifter? Eller religiösa institutioners faktiska agerande i krig? Kan överhuvudtaget krig orsakas av ideologi eller har krig alltid i grund och botten materiella orsaker? Det finns en växande uppsjö litteratur som behandlar relationen mellan religion och våld.

Encyclopedia of Religion and War är ett unikt referensverk där, efter en kort inledning av bokens redaktör, olika författare bidrar med en stor mängd artiklar ordnade i bokstavsordning efter artikelrubrikerna. Rubrikerna varierar inte endast i längd (antal ord i rubriken), utan även gällande avgränsning, fokus och tematik. Vissa artiklar har geografiskt fokus (till exempel Afghanistan, Västafrika, Indonesien, Kashmir, Nigeria, Sri Lanka), andra utgår från aspekter eller grenar av världsreligionerna (till exempel kristendom och revolution, islam under erövringens tid, buddhism i Kina, zenbuddhism, shiaislam). Även andra religioner tas upp (shinto, grekisk religion, sikhism), vissa artikelrubriker behandlar specifika rörelser (seloter, talibaner, Ku klux klan, assasiner, identitetskristendom, Aum Shinrikyo, Hizbollah, Hamas) etniska grupper och forna riken (palestinier, azteker, zulu), andra fokuserar på specifika historiska händelser (korsriddare, apartheid, iranska revolutionen, kriget i Sudan 1881–1898, trettioåriga kriget, folkmord i Bosnien, folkmord i Rwanda, folkmord i Europa), fenomen som återfinns i flera kulturer (martyrskap, konst, millenniarism, religiös terrorism) och begrepp i specifika religioner (jihad, befrielseologi).

Ju mer jag studerade artiklarna förstod jag logiken i urvalet. För att förstå innehållet i *Encyclopedia of Religion and War* fullt ut var jag dock tvungen att upptäcka att boken ingår i serien Routledge Encyclopedias of Religion and Society. Två andra utgivna volymer i denna serie har en speciellt nära relation till boken som recenserar här: *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (Red. Robert A.

Landes) och *The Encyclopedia of Fundamentalism* (Red. Brenda E. Brasher). Innehållet i dessa två andra volymer överlappar *Encyclopedia of Religion and War* till en viss del, men man skulle lika gärna kunna säga att de kompletterar varandra. Flera artikelförfattare diskuterar ingående hur fundamentalistiska och millennariska rörelser kan bli våldsamma.

Vad får man då inte i *Encyclopedia of Religion and War* i förhållande till annan litteratur om religion och krig, vilken så gott som alltid har ett mindre omfång, både i fokus och i innehåll? Med utgångspunkt i artiklarna blir det tydligt att religion kan förhålla sig till krig på skilda sätt. Religiös ideologi spelade exempelvis inte alls lika stor roll för att motivera våldsförövarna i Rwanda som flygplanskaparna 11 september. Däremot har religiösa företrädare under 1990-talet både i Rwanda och i Balkan stött eller tyst beskådat folkmord. Vad som saknas är en diskussion av olika akademiska perspektiv på religion och krig, något som kunde ha motiverats utifrån att förklara fokus och urval i *Encyclopedia of Religion and War*. I inledningen presenteras visserligen återkommande teman i de olika artiklarna, men de generella ställningstagandena hos artikelförfattarna diskuteras inte. Här poängteras att begreppen religion och krig inte definieras, utan att syftet är att ge historisk och tvärkulturell kunskap om de aspekter av religion som har beröring med krig. Att definiera begreppen skulle innebära en behandling av många omdebatterade frågor, vilket sägs vara bortom syftet med *Encyclopedia of Religion and War*.

Artiklarna saknar dock inte teoretiska reflektioner och terminologiska ställningstaganden (till exempel i artiklarna om fundamentalism i Egypten och Sudan och millenniarism i Latinamerika). Sådana reflektioner finns, men de dyker upp i vissa artiklar beroende på författarnas intressen och jag har inte kunnat urskilja någon djupare tanke bakom varför reflektionerna dyker upp där de gör. Frånvaron av en mer grundläggande teoretisk diskussion kring religion och krig, som hade kunnat ges med 15–20 sidor längre inledning, innebär inte med självklarhet att det finns en brist i *Encyclopedia of Religion and War*. Att inte skapa en gemensam teoretisk ram kan förhindra att författarna tvingas in i snäva perspektiv. Samtidigt är det synd att de stora frågorna inte ventileras tydligare i inledningen, speciellt när flera artikelförfattare vågar sig på omdömen som «i detta fall spelar religion inte någon större roll» och så vidare. Premisserna för sådana uttalanden blir ofta vaga. En teoretisk medvetenhet måste inte innebära att författarna läses vid speciella perspektiv, snarare kan diskussionen av olika

perspektiv öppna upp för en både tydligare och mer mångfacetterad förståelse av enskilda fenomen.

Det unika bidraget från boken är att den innehåller en stor mängd tillförlitliga fakta. Varje artikel avslutas med en kort och grundläggande referenslista, som i några fall dock saknar viktig litteratur. Ibland tvekar jag på att bokens redaktör hittat verkliga experter på respektive specialämne, något som kanske är en omöjlighet. Boken fungerar trots detta väl både som uppslagsverk och referensverk.

Jonathan Peste

Engberg-Pedersen, Troels, Niels Peter Lemche & Henrik Tronier (red.): *Kanon: Bibelens tillblivelse og normative status. Festskrift til Mogens Müller i anledning af 60-års-fødselsdagen den 25. januar 2006 (Forum for Bibelsk Exegese 15). 309 sid. Museum Tusulanums Forlag, Köpenhamn 2006.*

I Sverige — liksom i Danmark — pågår en debatt om det önskvärda i att forma en litterär kanon för det egna landet. Detta har inneburit att ordet «kanon» plötsligt har fått ny aktualitet. Begreppet är väl annars mest förbundet med de bibliska skrifter som brukas i kyrkan och som har normativ status där.

När en festskrift till den danske professorn i Nya testamentet vid Köpenhamns universitet, Mogens Müller, fått namnet *Kanon*, knyter detta an både till den inledningsvis nämnda debatten och till Bibeln som kristen normerande skrift, samt naturligtvis till festföremålets egna intressen. Den person som med denna skrift hyllas med anledning av sin sextioårsdag är ju känd för sitt hävdande att Septuaginta är de första kristnas bibel, de första kristnas rätta kanon.

Festskriften innehåller 18 artiklar på fyra språk: danska (10), tyska (4), engelska (2) och svenska (2). De flesta medverkande är danska kolleger till Mogens Müller, men även en del andra finns med, däribland de två svenska professorerna Lars Hartman och Birger Olsson. Som väntat och vanligt i en festskrift är innehållet blandat och nivåerna varierande. Det rör sig om allt från ganska teknisk och snårig exegetik till en personlig inbjudan till festföremålet med hustru att besöka Lund och ta del av kyrkkaffe med tårta — förutsatt förstås att den svenske professor som inbjuder befinner sig hemma vid tillfället.

Festskriftens sammanhållande tema är alltså kanon. Och bokens underrubrik är «Bibelens tillblivelse og normative status». Efter ett förord av bokens redaktörer följer en programmatisk och sammanfattande artikel av Mogens Müller själv: «Septuaginta som kanonisk udgave av Det Gamle Testamente». Här får alltså den person som står som mottagare av skrif-

ten utrymme att kort presentera sin grundläggande tes att Septuaginta är den första kristna kyrkans kanon. Inte minst ligger i detta också en notering att det därmed föreligger en tolkningsprocess inom kanon själv, eftersom varje översättning också är en tolkning.

Sedan följer så en rad mer eller mindre intressanta artiklar i anslutning till temat. Bodil Ejrnæs skriver om Gamla testamentet som helig skrift. Knud Jeppesen argumenterar för Septuagintas värde utifrån dess position mellan judendom och kristendom. Martin Rösel undersöker teologin i Septuaginta. Niels Peter Lemche kritiserar von Rads sätt att arbeta med gammaltestamentliga teologi och skriver i sammanhanget lite onyanserat om evangeliska («evangeliske») bibelläsare som fundamentalister. Thomas L. Thompson resonerar mer principiellt om kanon och vetenskaplig tolkningskontext. Lone Fatum behandlar skillnaden mellan kanon och pensum med utgångspunkt från de danska diskussionerna om en litterär kanon. Och så vidare.

De två svenska bidragen behandlar dels Markus-evangeliet läsares bibel, dels apokryferna som helig skrift. Den förra artikeln — av Lars Hartman — anknyter till dennes arbete med kommentaren till Markusevangeliet i KNT-serien. Den senare artikeln — av Birger Olsson — redogör för apokryfernas återkomst i den svenska bibeln och evangelieboken. På en punkt finns där en liten oklarhet. Det står om evangelieboksgruppen att man inte i denna diskuterade läsningar ur apokryferna. Detta stämmer inte helt; vi diskuterade saken men beslöt att inte ta med några apokryfa texter i vårt förslag. Apokryfernas införande i den svenska evangelieboken kom mycket sent i processen.

Utan att nedvärdera något av de många bidragen i denna fylliga festskrift tar jag mig friheten att ändå särskilt lyfta fram ett par av artiklarna i boken. Den ena är Jesper Tang Nielsens betraktelse över Johannes-evangeliet skrift- och självförståelse. Visserligen är artikeln i vissa delar onödigt tillkrånglad, men innehållet i bidraget ger det som är en del av syftet med vetenskapligt arbete: att utmana till reflektion. Två tankegångar har kanske särskilt intresse. Dels att skriftens helighet och inspiration beror på social överenskommelse och inte på textens innehåll. Dels att kanonisk status för en skrift först kan uppnås sedan det gudomliga blivit frånvarande; det kanoniska ersätter det gudomligas närvaro. Särskilt det senare illustreras av Johannes-evangeliet; evangeliet om Jesus ersätter den frånvarande Herren.

Den andra artikeln som jag vill lyfta fram är Geert Hallbäcks översättning av och kommentar till *Canon Muratori*. Det är en i bästa mening upplysande artikel som har en plats i varje introduktion till diskussionen